

siderar la terra com un gran fetichisme, fent homes a la vegada que fetxos pels homes, ni mare ni filla, sinó divinitat construïda i, no obstant, operant com tal.

Michel Serres defineix la fenomenologia no com «el dir o la raó de la aparició, sinó la paraula de la aparició» (p. 208). Per tant, amb *Habiter*, Serres proposa anar cap a la aparició, un event d'encontre, gràcies a un morar suau, adaptatiu i comprensiu.

Referències bibliogràfiques

CRANG, Mike y THRIFT, Nigel (eds.) (2000). *Thinking Space*. Londres: Routledge.

SOJA, Edward W. (2010)

Seeking Spatial Justice

Minneapolis: University of Minnesota Press, 256 p.

ISBN: 978-0-8166-6667-6 (tapa dura), ISBN: 978-0-8166-6668-3 (butxaca)

Seeking Spatial Justice (Cercant la justícia espacial) s'estructura en sis capítols, però és possible albirar-hi dues grans parts constitutives: una primera que recull les reflexions i les teories que l'autor considera útils per dissenyar la idea de justícia espacial, i una segona de verificació empírica d'aquest concepte sobre un territori sovint objecte d'estudi d'Edward Soja: la regió metropolitana de Los Angeles.

Des de la urbanització de la injustícia i el dret a la ciutat cap a la justícia espacial

A la primera part, l'autor hi posa en connexió dialèctica constant els conceptes de ciutat, espai, justícia i geografia. Subratllant que les idees d'injustícia i de justícia tenen les pròpies geografies associades que es retroalimenten i les pròpies expres-

SERRES, Michel (1993). *La légende des anges*. París: Flammarion.

— (1993). *Les origines de la géométrie*. París: Flammarion.

— (1994). *Atlas*. París: Julliard.

— (2008). *Le mal propre: Polluer pour s'approprier?* París: Éditions le Pomnier.

THRIFT, Nigel (1996). *Spatial Formations*. Londres: Sage.

Brice de Reymaecker

Universitat Autònoma de Barcelona

Departament de Geografia

BriceLionelCamille.DeReymaecker@uab.cat

sions espacials, Soja cita diferents autors que fan referència a la qüestió espacial. Entre tots, destaquen David Harvey, amb la idea d'*urbanització de la injustícia* (1973), i Henri Lefebvre, amb el concepte de *dret a la ciutat* (1968).

Partint d'aquests dos eixos interpretatius, Soja identifica la *ciutat* com a lloc privilegiat per a la creació i l'augment de les desigualtats socials i, alhora, com a font de forces generatives d'acció col·lectiva autoorganitzada.

Aquestes desigualtats i injustícies es veuen reflectides en la conformació del paisatge de la ciutat, que, cada vegada més, s'està convertint en un seguit de zones segregades, al mig dels processos d'*away from the city*, que crea comunitats tancades fora de la ciutat compacta, i *back to the city*, que engendra mecanismes de *gentrificació*. Els dos fenòmens són entesos per Soja com a formes d'injustícia espacial.

És important per l'autor que es considerin escales diferents, des del cos fins al planeta, atès que les dinàmiques de justícia i d'injustícia són presents en totes. Per poder incidir sobre aquests processos, diu Soja, es necessiten accions socials i polítiques que intervinguin sobre l'espai. Per això esdevé fonamental la cerca i la construcció de la justícia espacial.

La idea de justícia adquireix definicions diverses i sovint és utilitzada com a concepte que mobilitza les persones que viuen en un lloc, quan aquestes s'autoorganitzen per tal de defensar o aconseguir espais de vida justos i igualitaris. Aquesta idea de justícia és directament connectada, segons l'autor, amb les nocions de democràcia i ciutadania. El concepte de justícia adquireix, doncs, segons el temps i les situacions, diferents significats. Entre d'altres, un significat social (en referència a alguns principis, com ara, per exemple, el d'igualtat) o un significat legal (en referència a l'estructura jurídica de l'Estat). La justícia social seria, doncs, per Soja, complementària a uns altres tipus de justícies, entre les quals hi hauria l'espacial.

La mateixa conformació de l'espai és, sovint, causa i efecte de dinàmiques generadores d'opressió i injustícia, a partir de les decisions discriminatòries que hi prenen els poders forts. És per això que Soja invita a adoptar una *perspectiva espacial crítica*. Si el temps és bàsic per a la història, l'espai s'ha de considerar també un eix determinant en l'anàlisi de dinàmiques i fenòmens. Encara que normalment sigui el temps el que ens defineix, també som éssers espacials. L'espai porta en si mateix forces que modelen les nostres vides. Operem contínuament naturalitzacions de la conformació dels llocs on vivim, quan ens adaptem i ens acostumem a un ordre espacial opressiu determinat sense posar-lo en discussió. Però quan s'engeguen fenòmens o accions sobre l'espai que trenquen aquestes lògiques, aquestes ruptures permeten posar

de manifest els mecanismes d'opressió dels quals l'espai és causa i, a la vegada, efecte. A partir del fet que la literatura va difondre el concepte de *spatial turn*, l'espai va anar adquirint importància i va començar a ser considerat un producte social complex. Ara, *historicality*, *spatiality* i *sociality* passen a ser les tres puntes d'un mateix triangle.

Abans de parlar de Los Angeles, Soja fa referència a diferents exemples on la injustícia adquireix un caràcter marcadament espacial, com ara l'*apartheid* de Sud-àfrica, l'ocupació de Palestina o el *gerrymandering* dels Estats Units, totes les quals són situacions de control espacial que sostenen un sistema injust. Els guetos, les comunitats tancades, les *privatopies* fan el mateix. A escala molt més macro, l'anomenat «subdesenvolupament» contribueix a crear injustícia espacial. D'altra banda, a escala micro, com ara la del carrer, trobem *geografies* de poder i control segons lògiques urbanístiques obsessionades per la seguretat; per exemple: la localització de serveis bàsics, com ara aquelles escoles que afavoreixen espacialment les classes amb més poder adquisitiu, perquè se situen en llocs on es pot anar només amb transport privat. En definitiva, a qualsevol nivell, l'organització espacial imposa i manté el control social, a més de generar geografies socials de classe, a diferents escales, moltes vegades originades per distribucions desiguals dels recursos.

Els mecanismes de la globalització estan directament connectats amb les injustícies. Partim de la base que el capitalisme opera constantment i cíclicament un *spatial fix*, una reordenació de l'espai segons les noves exigències que es planteegen, perquè el capitalisme mateix es regeneri. Quan comencen els cicles de crisi (com en el moment actual), l'espai canvia i es modela segons les noves necessitats que configura el capitalisme per poder seguir endavant. El capitalisme necessita, busca i devora espai per poder subsistir.

En una situació de crisi que s'aguditza, la necessitat de justícia espacial esdevé, doncs, més forta i, a escala més local, dins d'aquestes geografies opressives, es poden generar bretxes, geografies de resistència, espais d'esperança. L'activisme local connecta micro i macro, en el sentit que els mecanismes del capitalisme a escala macro agafen forma i es fan visibles a escala micro, als barris i a les ciutats. D'aquesta manera, els moviments autoorganitzats, actuant sobre els seus propis territoris, aconseguirien influir, encara que de manera mínima, en el nivell macro. La idea de justícia espacial de Soja es refereix a l'organització de l'espai en concret, com també a les actuacions directes i concretes sobre l'espai viscut.

Donem constantment *forma a* i som *formats pels* espais que vivim i on vivim. Organitzem la nostra vida en relació amb centres i amb nodes que o bé generem nosaltres o bé són creats i imposats pels poders forts. El lloc on estem, on vivim, on actuem esdevé, doncs, el nostre context polític. En una era de total deslocalització, els moviments localitzats adquireixen, doncs, per Soja, una potència i una importància fonamentals.

Entre pràctiques polítiques localitzades i teoria de l'espai: el cas de Los Angeles

Si es pren un espai o un lloc concret com a objecte d'anàlisi, és possible, segons Soja, detectar-ne les dinàmiques espacials. L'autor, en els tres capítols finals que formen una segona part no explícita del llibre, proposa una aplicació concreta de totes aquestes reflexions i idees teòriques a la regió metropolitana de Los Angeles. Com en moltes altres ciutats, amb la implantació progressiva de la *new economy*, l'era industrial s'hi redefineix i els serveis s'hi configuren com a nou sector preponderant. La urbanització dels suburbis, l'alta densitat d'habitants, la complexa geografia ètnica, una pobla-

ció treballadora en gran part per sota del llindar de la pobresa, una desindustrialització que va causar grans pèrdues de llocs de treball i una reindustrialització sota les noves normes de l'anomenada «destrucció creativa» són tots fenòmens que han contribuït a la autoorganització i al plantejament de lluites heterogènies partint dels Watts Riots de 1965, quan començaren a crear-se organitzacions sindicals amb base comunitària, seguits pels Justice Riots de 1992, que aguditzaren el nivell de conflictivitat social, i les iniciades després de l'11 de Setembre, a partir de quan es va produir una pèrdua ingent de llocs de treball, juntament amb retallades justificades oficialment per la necessitat de finançar mesures de seguretat més efectives.

Soja posa molts exemples de moviments reivindicatius a Los Angeles. Entre tots, destaca el cas de la Bus Riders Union, un sindicat de treballadors del transport públic que va promoure reivindicacions concretes, davant d'un sistema metropolità de transports que privilegiava espacialment la població blanca de classe alta. A través de moltes organitzacions semblants, Los Angeles ha esdevingut bressol del moviment de desenvolupament comunitari, que té com a base l'enfrontament directe arran dels *localized issues*.

Soja incita a promoure una connexió més profunda entre l'Acadèmia i els moviments socials, per tal de tenir en consideració aquests fenòmens espacials, que produeixen injustícies, i les respostes que provoquen, que sovint arriben des de l'autoorganització. La connexió de la Universitat de Califòrnia-Los Angeles (UCLA) amb aquests moviments per tal de dissenyar un planejament urbà de la ciutat va ser, segons l'autor, un exemple molt bo d'actuació conjunta.

Finalment, Soja anima a prestar atenció a les lluites no només contra el capitalisme, sinó també contra el racisme, el sexisme i altres formes d'opressió.

Si, durant tot el llibre, l'autor sembla que indiqui implícitament que aquestes formes d'opressió estan directament vinculades amb el capitalisme, aquesta afirmació final sembla que qüestionari aquesta idea.

En resum, l'autor aconsegueix destacar la importància de saber llegir l'espai a l'hora d'analitzar els fenòmens socials. Presenta una idea potser encara embrionària de justícia espacial que, si en el futur es dota de més definició i claredat, pot representar una nova manera de llegir i d'analitzar les realitats socials i llurs connexions amb l'espai on estan arrelades¹.

Referencias bibliográficas

HARVEY, David (1973). *Social justice and the city*. Atenes: University of Georgia Press.

1. Si es volguessin aplicar aquestes idees a la recerca de la injustícia i de la justícia espacial a la ciutat de Barcelona, el fenomen del turisme seria un bon objecte d'estudi, atès que es tracta d'un fet social fill del capitalisme que reorganitza l'espai de la ciutat i que pot representar una causa d'injustícia espacial i atès que és una de les forces de les quals disposa el capitalisme per modificar el lloc segons lògiques de benefici.

VERA, J. Fernando (coord.); LÓPEZ PALOMEQUE, Francisco; MARCHENA, Manuel J. y ANTÓN, Salvador (2011) *Análisis territorial del turismo y planificación de destinos turísticos* Valencia: Tirant Lo Blanc. Colección Crónica, 473 p. ISBN: 978-84-9004-228-1

En la actualidad, en un mundo globalizado, con más disponibilidad de tiempo libre, mayor poder adquisitivo y más capacidad de consumo, la población del Primer Mundo ha conquistado tiempo para el ocio y el turismo. Estas condiciones, junto con las importantes mejoras producidas en los transportes y en las comunicaciones, han provocado una gran movilidad espacial y del acceso a la información, con lo cual el turismo se ha desarrollado de forma exponencial, bajo el amparo de los grandes intereses eco-

LEFEBVRE, Henry (1968). *Le droit a la ville*. París: Anthropos.

SCOTT, A. J. i SOJA, E. W. (1996). *The City: Los Angeles and Urban Theory at the End of the Twentieth Century*. Berkeley: University of California Press.

SOJA, E. W. (1996). *Thirdspace: Journeys to Los Angeles and Other Real-and-Imagined Places*. Oxford: Basil Blackwell.

Aurora Lonetto

Universitat Autònoma de Barcelona
 Departament de Geografia
 Observatori de la Urbanització
 auroralonetto@gmail.com

nómicos y laborales, de manera que los turistas son cada vez más experimentados y presentan unas motivaciones y unas necesidades que demandan una oferta personalizada. Ello, junto con la mayor competencia entre los destinos, ha producido un cambio sustancial en el sector, con lo cual el turismo se ha convertido en un importante factor en la formación de una nueva sociedad y un nuevo modelo territorial.

Este escenario necesita conocimiento para la producción y el consumo de los